

DİMİTRİ KANTEMİR; OSMANLI DEVLETİ'NDE YETİŞEN BİR ORYANTALİST

Mustafa ÖZDEMİR

Öz: Dimitri Kantemir, Osmanlı Devleti kültür ortamında yetişen koyu bir Hristiyan ve Oryantalisttir. Türk müziği ve Türk tarihi hakkında önemli çalışmalar yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin askerî ve yönetimi ile ilgili gizli sayılabilecek bilgileri İngilizlere, Almanlara ve Ruslara vermiştir. Boğdan Voyvodalığı sırasında Osmanlı Devletine ihanet ederek Prut Savaşı'nda Rusların safına geçmiş ve Osmanlılara karşı savaşmıştır. Savaşı Osmanlılar kazanınca Ruslara sığınmış ve Ukrayna'nın Harkov kentinde 21 Ağustos 1723 ölmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dimitri Kantemir, Oryantalizm, Boğdan Voyvodalığı, Prut Savaşı, Türk müziği, Osmanlı tarihi,

DİMİTRİ KANTEMİR: AN ORIENTALIST GROWN UP IN OTTOMAN EMPIRE

Abstract: Dimitri Kantemir is a very Christian and orientalist who grew up in Ottoman Empire's culture medium. He did important works about Turkish music and history. He gave in some considerable confidential information about the Ottoman Empire's military and ruling issues to the British, Germans and Russians. During Bogdan Voivodship, betraying to the Ottoman Empire, he aligned himself with Russians during Prut War, and fought against Ottomans. As Ottomans won the battle, he took refuge in Russians and died in Ukrain's Harkov city on 21st of August 1723.

Key Words: Dimitri Kantemir, Orientalism, Bogdan Voivodship, Prut War, Turkish music, Ottoman history.

Öz Geçmiş

26 Ekim 1673 tarihinde *Vaslui* ilinin *Silişteni* köyünde doğan *Dimitri Kantemir*, Boğdan Voyvodası *Constantin Kantemir*'in küçük oğludur. Romanya'da "*Dimitrie Cantemir*", kıta Avrupa'sında "*Demetrius Cantemir*", ülkemizde ise Tanzimat sonrasındaki genel tarihlerde *Kantemiroğlu*, *Küçük Kantemiroğlu*, *Dimitri Kantemir*, *Ulah Beyi*, *Boğdan Prensi* ve *Boğdan Voyvodası* adlarıyla anılmıştır.¹

1. Mihai Maxim; *TDVİA*, Kantemiroğlu maddesi, c. 24, s. 320; Bedrettin Tuncel, *Dimitrie Cantemir ve Türkler*, Ankara 1975, s. 12.

Dimitri Kantemir'in, sıradan ve yoksul bir aileden geldiği çağdaşı yazarlar tarafından doğrulanmaktadır. Ne var ki Kantemir, yazdığı yazılarda kendisinin soylu bir kökeninin olduğu ve soyunun Timur'a dayandığını Latince eserlerinde belirtmiştir.* Kantemir'in, soy kütüğü iddiası *Theophilus Siegfried Bayer*, *Bantisch Kamensky* ve *Nicolas Tindal* gibi araştırmacılar tarafından da araştırılmış ve Tatar kökenli olduğu kanaatine varmışlardır.²

Osmanlı Devleti, babasını Boğdan Voyvodalığına atayınca, o zamanki geleneğe göre Dimitri Kantemir rehin olarak 1687(?)** yılında 14 yaşındayken İstanbul'a gönderildi ve 1691 yılına kadar 4 yıl İstanbul'da kaldı. İki yıl aradan sonra 1693-1710 yılları arasında 17 yıl daha kalarak İstanbul'da toplam 21 yıl hayatını sürdürmüş oldu.

Constantin, küçük oğlu Dimitri Kantemir'in iyi bir eğitim görmesi için çaba sarfetmiş, *Rahip Yerekiye Kakavelas*'ı getirerek ondan Latince ve Yunanca öğrenmesini sağlamıştır. Diğer yandan D. Kantemir de felsefe ve edebiyat konularında kendini yetiştirerek döneminin kültürel ve siyasal etkinliğe sahip entelektüelleri arasına girmeyi başarmıştır.

Kantemir, Boğdan'da başlattığı eğitimini İstanbul'da sürdürdü. Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne devam ederek Eski Yunan ve Latin kültürüyle Bizans'ın geleneksel Ortodoks kültürünü öğrenirken diğer yandan da Enderun'a devam ederek Osmanlıcasını geliştirdi. *Artalı Meletius*'tan felsefe ve coğrafya; Nefioğlu'ndan müneccim ilmi ve Arapça; Sadi Efendi'den matematik ve Türkçe; Kemanî Ahmed Efendi'den müzik dersleri aldı.³ Bunlarla birlikte hepsi ileri seviyede olmak üzere Türkçe, Arapça ve

*. Yılmaz Öztuna, D. Kantemir'in bir Türk ailesinden geldiğini, ancak ailesinin yüzyıllar önce Hristiyanlığı kabul ettiğini belirtmektedir. (*Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1978, c.6, s.274.)

2. Georges Cioranescu; *Dimitri Kantemir'in Doğubilim Araştırmalarına Katkısı*, (çev. Zeki Arıkan), Ulusal Kültür (Üç Aylık Kültür Dergisi), Ankara 1979, S. 3, s.3-19.

** . Bazı kaynaklarda Dimitri'nin İstanbul'a 1688 yılında gittiği belirtilmiştir.

3. Mihai Maxim, *agm.*, s. 320.

Dimitri Kantemir, bir Oryantalist olarak çok yönlü kişiliğinin yanında Doğu müziği ile yakından ilgilenmiş nazariyeci, besteci ve tambur icracısı olarak tanınmıştır. Mevcut bilgilerimize göre ilk müzik bilgilerini Giritli Cacavelas'tan almıştır. Kemanî Ahmet Efendi'den ise on beş yıl boyunca Doğu müziği hakkında dersler alarak müzik çalışmalarını sürdürmüş ve ayrıca bestekâr Anjeliki'den de tambur dersleri almıştır. Müzik alanında yapmış olduğu bu çalışmalarının sonunda bulduğu Ebcet notasına göre yazılmış üç yüz dokuz peşrev, otuz dokuz saz semaisi, bir beste, iki aksak semai olmak üzere toplam üç yüz kırk bir esere imza atmıştır.

Kendisini Boğdan Voyvodalığına atayan III. Ahmed için *neva* makamında bir semai bestelemiş, Sultan bu besteyi dinlediği zaman çok beğenmiş ve kendisine çeşitli

Farsçanın yanında Slovence, Yunanca, Latince, Rusça, Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Macarca olmak üzere on bir dil öğrendi. Aynı zamanda Osmanlı kültürünü ve yaşam biçimini büyük bir dikkat ve titizlikle incelemesinin yanında çalışmalarını tarih, coğrafya, dil, din, felsefe, müzik ve güzel sanatlar konularında yoğunlaştırdı.⁴ Şunu da hatırdan çıkarmamak lazım: Batılıların ve ülkemizdeki bazı yazarların öve öve bitiremedikleri D. Kantemir, Batı'nın yetiştirdiği bir kişi olmadığı, başkent İstanbul'un kültür ortamında yetişmiş bir Oryantalist olduğudur.*

Osmanlı Devleti'nin etnik yapısı ve siyaset kurumlarıyla yakından ilgilenmiş sanat, siyaset ve kültürel etkinliklere sahip kişilerle yakın ilişkiler kurarak dostluklar edinmiştir. Böyle girişimci bir yeteneğe sahip olmasının yanında Saray'a yakın geniş bir yelpazede de çevre edinmeye çalışması ve çevre edinmesi belki de Boğdan için gelecekte neler yapabileceğinin ve neler yapması gerektiğinin ilk sinyalleriydi.

Boğdan Voyvodalığı Görevi

Babasının ölümü üzerine Dimitri Kantemir, 1693 yılında babasının yerine Boğdan Voyvodalığına atandı, ancak yaşının küçük olması ve bazı siyasi gelişmeler neticesinde devletin duyduğu güvensizlik üzerine ülkesine dönmeye izin verilmedi. Ne var ki daha sonra Kırım Hanı Devlet Giray'ın telkinleriyle 25 Kasım 1710'da Boğdan Voyvodalığına tekrar atandı ve ülkesine döndü. Hatta tayin öncesinde sadrazama rüşvet verdiği bile söylenmektedir.⁵

D. Kantemir Boğdan Voyvodası olduktan sonra Ocak 1711'de *I. Petro* ile gizlice görüşmelerini sürdürüyordu. Ancak, gerçek amacını

armağanlar vermiştir. (N. S. Turan, *Bir 18.yüzyıl Entelektüelinin Portresi Dimitri Kantemir*, Evrensel Kültür, S. 257, s. 66-71; Georges Cioranescu, *agm.*, S.3, s. 3-19.)

4. Mehmet Güntekin, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2008, c. II, s. 6.

*. D. Kantemir'in, Berlin Bilimler Akademisine seçilmesi ve kendisine verilen üyelik beratında; "*İstanbul'da yirmi iki yıl kalarak, Doğu dillerini öğrenmiş, Türklerin stiline uygun şiir yazmış, musiki bestelemiş ve Sultan, vezir ve yüksek rütbelilerin sevgisini kazanmıştır.*" ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca, adı Paris'teki *Sainte-Genevieve* Kütüphanesinin ön yüzündeki ünlülerin arasına yazılmıştır.

D. Kantemir, elbette ki yararlı ve önemli eserler vücuda getirmiştir, ancak Türkler hakkında yaptığı bu çalışmalardan dolayı kendisine bir beratın verilebileceği ve adının Leibnitz, Newton...gibi ünlüler arsına yazılabileceği uzak bir ihtimal. Muhtemelen D. Kantemir'e; Hristiyan olması, Osmanlı Devleti'nin bilinmeyen yönlerini ve sır denebilecek bilgileri Batı'ya aktarması ve Osmanlı Devleti'ni yenmek için siyasi ve askerî konularda taktik ve öğütler vermesi ve Haçlı Seferleri benzeri bir girişimi önermesinden dolayı kendisine böyle bir paye verilmiştir.

5. *TDVİA*, Kantemiroğlu maddesi, s. 320-321; Akdes Nimet Kurat, **Purut Seferi ve Barışı**, Ankara 1951, s. 176-179.

Gizleyip gizleyip Rusların ne düşündüklerini anlayabilmek için İstanbul'a müracaat ederek Rus Çarı ile görüşme konusunda da izin istemiş, Osmanlı Hükümeti de bu konuda kendisine izin vermişti.⁶

İhanetin Serencamı

D. Kantemir, Boğdan Voyvodalığı sırasında güvendiği adamlardan birini Çar'a göndererek şahsıyla birlikte Boğdan'ı Çar'a teslim edeceğini, ancak buna karşılık Boğdan'ın yönetimini kendisine ve kendisinden sonra da evlatlarına verilmesini istedi. D. Kantemir'in teklifi Çar tarafından kabul edilince Ukrayna'nın Lutsk kentinde aralarında gizlice bir antlaşma imzaladılar (Temmuz 1711).⁷ D. Kantemir, bu anlaşmanın ardından isyan bayrağını açarak Rusların safına geçti. Aynı yıl yapılan Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Ruslar yenilince görevinden azledildi ve Rusya'ya sığınmak zorunda kaldı.

Padişah da dâhil olmak üzere yüksek kademedeki görevliler tarafından kendisine ihtimam gösterilmiş ve Boğdan Voyvodalığı gibi çok önemli bir göreve getirilmiştir. Bunlara karşın Osmanlı Devleti'ne sadık kalması gerekirken aksine Osmanlı Devleti'ne ihanet etmiştir.

Konuyla ilgili olarak *Volter* de; "*Cantemir hangi hanedana mensup bulunursa bulunsun, bütün ikbalini Babı Osmaniye borçluydu. Beyliğinin fermanını henüz almış bulunuyordu ki, velinimet olan Türk imparatoruna, kendisinden daha fazla şey beklediği Çar için hiyanet etti. Takdirler celbetmeyen ve hiçbir zaman harp etmemiş olup kendine kâhya yani muavin olarak da Türkiye gümrüklerinin mültezimini seçen bir vezire, XII. Carles'in galibinin galip geleceğini hesap ediyordu. Bütün adamlarının kendi tarafını iltizam edeceklerini ummakta idi. Bu ihanette Rum patrikleri onu teşçi (cesaret verdiler) ettiler.*"⁸ tarzında görüşlerini belirtmiştir.

Akdes Nimet Kurat da, D. Kantemir'in ihanet ettiği görüşündedir.⁹ İhanetle ilgili olarak D. Kantemir' in; "*Haçın düşmanı (olan Türk) babalarımızın ve ecdadımızın hayatları müddetince, uzun zamanlardan beri dehşetli kuvvetini sahte bir mülâyemet (yumuşak huyluluk) maskesi altında bizim yurdu ezmek için kullanmıştır; o bir kuzu derisine bürünmüş ve Hristiyan kanına susamış yırtıcı bir aslandı.*"

".....Fakat bu dinsiz verdiği sözü tutmayarak vâdini(vaadini) bozdu.

6. Akdes Nimet Kurat, *age.*, s. 331.

7. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Ankara 1988, c. IV/ II, s. 63.

8. Voltaire, **XII. Şar'ın Tarihi** (çev. Nahid Sırrı), İstanbul 1939, s. 212-213

9. Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara 1993, s. 260.

O, Boğdan'dan ülkesine şiddetli zulümlerde bulundu. O, kaleleri ve palan-gaları yıktı, birçok yerleri işgal etti.....O, birçok defa sahte bahane ile Tatarlara bütün Boğdan ülkesini yağma için müsaade etti ve ülkemizin en ileri gelen, en güzide kimseleri köle yaptı. O, fevkalade takva olan birçok boyarları bütün aileleri ile ve bilhassa pek çok kızları, kendi dinine çevirmek için müteaddit işkenceler yaptırdı... ”¹⁰ tarzında neşrettiği beyanname, ayin yapıldıktan sonra papazlar tarafından kiliselerde halka okunmuş ve etkisi çok büyük olmuştur. Netice itibariyle Boğdan halkının çoğunluğu D. Kantemir'in yanında yer almıştır.

D. Kantemir'in Osmanlı Devleti aleyhine izlediği politikadan dolayı Yaş'ta bulunan Türk Komutanı Mehmet Yazıcı Efendi, kendisini Pa-dişaha ihanette bulunmakla itham ettiği zaman Dimitri; “*Türk Sultanına ihanet edenin sadece kendisi değil, bütün Boğdan ahalisi de ihanet etmiştir.*” demekle, ihanet ettiğini kendisi de itiraf etmiştir.¹¹

Bundan sonra hayatını Rusya'da sürdüren D. Kantemir, Ukrayna'nın Harkov kentinde 21 Ağustos 1723 yılında öldü. Ölümünden 200 yıl

10. Akdes Nimet Kurat, **Pрут Seferi ve Barışı**, s. 376.

D. Kantemir'in, Osmanlı Devleti hakkında ileri sürdüğü bu iddialar gizli amaçlarını gerçekleştirmek ve kendine taraftar toplamak için yaptığı iddialardır. Belki merkezi yönetimin emri hilafına bireysel ve yerel yöneticilerin taşkın hareketleri söz konusu olmuş olabilir. Ancak, D. Kantemir'in bu iddiaları Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışıyla bağdaşmıyor. Zaten kendisinin de belirttiği gibi; “...*Kur'an, sağlam ve sürekli bir barışın yapılmasını emretmektedir, düşman Müslümanlığı kabul ettiği takdirde. Zira adil bir savaşın tek amacı, İslam dininin yayılmasıdır. Bunlardan başka Kur'an-ı kerim, düşmanın yıllık vergi vermeyi kabul ettiği takdirde de barışın yapılmasını emretmektedir. Zira bu koşullar altında düşman, Müslüman olmaya zorlanamaz ve hatta ayaklanma eylemi dışında, hiçbir biçimde kötü bir davranışa bağmlı tutulamaz. Üstelik herhangi birisi, haraç verene karşı düşmanlık ettiği takdirde, İslam yasasına göre, sanki bir Müslümanın evine yahut yurtluğuna saldırmış gibi, sert bir cezaya çarptırılması gerekmektedir. Çünkü bu gibi koşullarda fetva, “onların malı bizim malımız gibi”, “cana can”, “göze göz” vb. biçiminde verilmiştir.*” (D. Kantemir, *age.*, c. 3, s. 357-358)

Burada şunu belirtmek gerekir: Osmanlı Devleti'ne isnat ettiği bu insanlık dışı davranışları D. Kantemir'in bizzat kendisi yapmıştır. Şöyle ki; 2-13 Haziran tarihinde Ruslar Boğdan'ın başkenti Yaş'ı işgal ettikleri zaman D. Kantemir Rus askerlerini merasimle karşılamış , Yaş'ın bütün kiliselerinde çanlar çalınmış ve halk sokaklar dökülüp şarkılar söyleyerek sevinç gösterileri yapmıştır. Halkın sokaklara dökülmesinde D. Kantemir'in tehditlerinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Yaş'taki Boğdan askerleri, Türk tüccarların dükkânlarını yağmalamışlar, çocuk, kadın, yaşlı demeden tüm Müslümanları kılıçtan geçirmişlerdir. Bu katliamlar, Boğdan'ın diğer kasabalarına da sirayet etmiş ve Türklerin tamamı kılıçtan geçirilmiştir. Tarihçi Nikola Kostin'in verdiği bilgilere göre katliam emrini ise D. Kantemir'in bizzat kendisi vermiştir. (A. N. Kurat, *Pрут Savaşı ve Barışı*, s. 369,377)

11. A. N. Kurat, **Purut Seferi ve Barışı**, Ankara 1951, s. 368.

sonra naaşı ülkesi Romanya'ya nakledilerek *Yaş* kentinde toprağa verildi.

Osmanlı İçin Yazılmayan Tarih

Öz geçmişinden kısaca bilgiler verdiğimiz D. Kantemir'in bizi, asıl ilgilendiren ve incelememize konu olan Osmanlı Devleti ile ilgili yazdığı tarih ve bu tarihte İslam Dini ve Türkler hakkındaki görüş ve düşünceleridir. Orijinal adı "*Historia Incrementorum Alque Decrementorum Aulae Othomanicae*" olan tarihi 1876 yılında Bükreş'te Dr. İos. Hodosiu'un Romenceye çevirdiği ve Romen Akademisinin yayımladığı nüshadan¹² Özdemir Çobanoğlu "*Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*" adıyla üç cilt olarak dilimize çevirmiştir. Bu çevirinin ülkemizde birinci baskısı Ekim 1979 tarihinde Kültür Bakanlığı tarafından 7000 adet basılmış ve ardından da Cumhuriyet Kitapları arasında iki cilt hâlinde tekrar baskısı yapılarak yayımlanmıştır.

Kantemir'in kendi ifadesine göre adı geçen eseri, elinde belleğinden başka hiçbir kaynak olmaksızın,¹³ muhtemelen İstanbul'da 1710 yılında Latince olarak yazmaya başlamış ve 1716 yılının sonbaharında Ukrayna'da tamamlamıştır.¹⁴ Ancak, hiçbir kaynağın olmadığını belirtmesine rağmen; "*Bana gelince (övündüğüm sanılmasın), tüm öteki yazarlara bakarak, haklı olarak, yerli tarihçilerin tanıklığını üstün tuttum ve tarihlerimi Türklerin en çok güvendikleri ve doğru kabul ettikleri vakanüvislerden iktibas ettim.*"¹⁵ demekle başta *Tacü-t Tevarih* olmak üzere genellikle yerli kaynaklardan yararlanmışır.*

D. Kantemir, Latince olarak yazdığı eser oğlu *Antioh Kantemir* tarafından ilk defa İngilizce olarak 1734'te Londra'da bastırılmıştır. 1756 yılında ikinci defa Londra'da basılan eser, 1743'te Fransızcaya, 1745'te de Almancaya çevrilmiştir. I. Petro'nun isteği üzerine Rusçaya da çevrilen eser *Josep von Hammer Purgstall*'ın, ülkemizde *Hammer Tarihi* diye

12. Özdemir Çobanoğlu, **Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi**, Ankara 1979, c.1, s. VI.

13. Namık Sinan Turan, *Bir 18. yüzyıl Entelektüelinin Portresi*, Evrensel Kültür, Mayıs 2013, S. 257, s. 66-71.

14. Georges Cioranescu, *agm.*

15. Özdemir Çobanoğlu, *age.*, c. 1, s. 3.

*. G. Cioranescu'un yazdığı ve Zeki Arıkan'ın dilimize çevirdiği "*Dimitri Kantemir'in Doğubilim Araştırmalarına Katkısı*" adlı makalede, D. Kantemir, eserini 1714 yılında Ukrayna'da yazmaya başladığı ve 1716 yılında tamamladığı belirtilmektedir. Eserin yazılış tarihi ile ilgili olarak Mihai Maxım ise 1710 yılından önce İstanbul'da yazılmaya başlandığını ve 1717 yılında tamamlandığını belirtmekle eserin yazımına başlama tarihinde ihtilaflar vardır.

bilinen “*Geschichtedes Osmanischen Reiches*” adlı eserini yazıncaya kadar (1827-1835) en çok okunan ve incelenen eserler arasındaydı. Çünkü Batılılar, ilk defa Osmanlı Devleti’ni çok iyi bilen ve tanıyan bir kişinin kaleminden kendileri için büyük tehlike arz eden bir ülkenin idari, siyasi, sosyal yapısını ve gizli bilgilerini öğreneceklerdi.¹⁶ Bundan dolayıdır ki Alman İmparatoru VI. Charles’e, Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi ve askerî yapısına ilişkin gizli denebilecek bilgileri verdiği için kendisine *Roma-Cermen Prensi* unvanı verilmiştir.¹⁷

D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* adlı eserini kendine has bir plan dâhilinde yazmıştır. Oğuz Türkleriyle ilgili kısa bir girişten sonra Osmanlı Devleti’ni iki bölümde incelemiştir. Birinci bölüm Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan 1683 yılına kadar; ikinci bölüm ise 1683 yılından 1711 yılında yapılan Prut Savaşı’na kadar olan süreyi kapsamaktadır. İkinci bölümde Osmanlı Devleti’ni yakından tanıyan biri olarak devletin sosyal yapısını, kültürel dokusunu, bayram kutlamalarını, sanat, edebiyat, inanç, gelenek ve göreneklerini, Osmanlı Devleti’nin Avrupa ile olan ilişkilerini, iç karışıklıkları, sık sık çıkan yenileri isyanlarını, devletin yüksek kademesinde yer alan kişilerin tutum ve davranışlarını, yabancı elçilerin İstanbul’daki yaşamlarını, kişisel gözlemlerine dayanarak yalın bir dille anlatmıştır.

Eserinin önemli kısmı ise dip not olarak verdiği açıklamalar bölümüdür. Ayrıca, olayları anlatırken kronolojik bir sırayı takip etmek yerine, olayları meydana getiren ekonomik, sosyal ve kültürel etkenleri ön planda tutarak tarihini yazmıştır.¹⁸

Oryantalist: Dimitri Kantemir

Asıl üzerinde durulması gereken nokta ise D. Kantemir’in Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav.)ve dolayısıyla Müslümanlık hakkındaki düşüncelerini bu eserine yansıtma biçimidir. Önce D. Kantemir’i Müslümanlık hakkında olumsuz ve yanlış düşünmeye sevk eden oryantalist düşüncenin üzerinde kısaca durmak gerekiyor:

Oryantalizm, kelime olarak “*Doğu Bilimi/Şakıyatçılık*” anlamına gelmektedir. Daha geniş bir ifade ile Doğu toplumlarının dinlerini, dillerini, tarihlerini, düşüncelerini, edebiyatlarını ve her türlü kültürel etkinliklerini inceleyen Batı kökenli ve Batı merkezli araştırmaların bütününe

16. Georges Cioranescu, *agm*.

17. **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, Kantemiroğlu maddesi, c. 6, s. 3126; Özdemir Çobanoğlu, *age.*, c.1, s. XXIV.

18. *age.* s. 3126.

verilen isimdir.¹⁹ Ancak, şunu hemen belirtelim ki, her ne kadar oryantalistlerin çalışmaları Doğu toplumlarına yönelik olduğu söyleniyorsa da Batılı için Doğu, İslam ile özdeş tutulmuş²⁰ ve çalışmalarını İslam üzerinde yoğunlaştırmışlardır.

Oryantalizm, ilk olarak 1312'de Viyana Kilise Konseyinin Avinyon, Bolonya, Oxford, Paris ve Salamanka'da Arapça, İbranice, Süryanice, Yunanca ile ilgili kürsülerin kurulması ile ortaya çıktığı ileri sürülmektedir.²¹ Bundan da anlaşılacağı üzere Oryantalizmin temelini ilk olarak Hristiyan misyonerler tarafından atıldığını söyleyebiliriz. Ancak, modern anlamda Oryantalizm, Fransız İhtilali'nden sonra, Fransız Hükümeti'nin 29 Nisan 1795'te Paris'te *Yaşayan Şark Dilleri Okulunun* tesisi ile başlamış ve sonrasında da çalışmalar daha sistemli bir tarzda yürütülmüştür.²²

Oryantalistler, çalışmalarını objektif olarak sürdürdüklerini iddia etmelerine rağmen dinî ve kültürel kabullerini bastırmada önyargılı davranışları verdikleri eserlerden anlaşılmaktadır. Bu düşüncelerini özellikle İslam, Kur'an, İslam hukuku ve Hz. Muhammed (sav.) hakkında yaptıkları çalışmalarda görmek mümkündür. 14. yüzyıl boyunca İslam'a ve İslam peygamberine yönelik nefret, hakaret ve düşmanlık söylemleri ara vermeden sürüp gitmiştir. Bu çalışmalarıyla Amerikalı, İngiliz, Fransız, İspanyol, Hollandalı ve Belçikalı Oryantalist misyonerlerin amaçları, birtakım asılsız fikirleri ortaya atarak İslam'ı ikincil ve geçersiz bir konuma düşürmektir.²³ Bu tür çalışmalar 19. yüzyılda ve 21.yüzyılın ilk çeyreğinde ise zirveye ulaşmıştır.

D. Kantemir'in Asılsız İddiaları

İleri sürdükleri iddiaların başında Hz. Muhammed (sav.)'in peygamberliğini reddetmek ve Kur'an'ın vahiy olduğu fikrini çürütmektir. Musevi Oryantalistlerin Kur'an'ın Tevrat'a dayandığını ve Tevrat'tan devşirildiğini Hz. Muhammed (sav.)'in, İslam Dinini eski bir din olan Musevilik gibi şekillendirmeye çalıştığını ve hatta Musevilik gibi

19. Yücel Bulut, TDVİA Oryantalizm maddesi, c. 33, s. 428.

20. Lütfi Sunar, *Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız?*, **Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu**, İstanbul 2007, s. 32.

21. Edward Said, **Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu**, (çev. Selahaddin Ayaz), İstanbul 1991, s. 85.

22. İsmail Cerrahoğlu, **Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar**, AÜİFD, Ankara 1990, c.31, s. 103.

23. Ziyau-l-Hasan Farukî, *Sır Hamilton Alexander Roskeen Gibb*, (çev. Bedirhan Muhib), **Oryantalistler ve İslamiyatçılar-Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi**, İstanbul 1989, s.113-114.

mezhebi olduğunu iddia ederlerken; Hristiyan Oryantalistler ise Kur'an'ın İncil'e dayandığını ve bazıları ise her iki kaynaktan da yararlanarak Hz. Muhammed (sav.)'in Kur'an'ı kendisinin yazmış olduğunu ileri sürmektedirler.²⁴ Bunlarla da yetinilmeyip Hz. Muhammed (sav.), bir kabile tanrısı olarak gösterilmekte, şeytan ve Descal'le bir tutulmaktadır.²⁵

Oysaki Müslümanlar için İslam, hayatın her alanında Allah'a teslimiyeti isteyen bir dindir. Hükmedenin sadece Allah olduğunu ve İslam'daki aşkın gerçeklik göz ardı edilerek İslam'ın, tarihi süreç içerisinde üretilen kültürel bir hareketten başka bir şey olmadığı çarpıtmasını sürekli vurgulamışlardır. Ne gariptir ki, Oryantalist *Guibert de Nogert* (1053-1124), hiçbir yazılı kaynaktan bilgi almadığını itiraf ederken, yine de İslam'ın tüm hastalıklardan daha da zararlı olduğunu söylemekten çekinmemiştir.²⁶

Her şeyden önce D. Kantemir, İstanbul kültür ortamında yetişmiştir. Ancak, selefleri Oryantalistlerden farklı düşünmemiş onların hatalı ve önyargılı düşüncelerini *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* adlı eserine yansıtmıştır.

Adı geçen eserde tespit edebildiğim kadarıyla Kur'an ve Hz. Muhammed (sav.) hakkında hakaret ihtiva eden düşünceleri şöyledir:

“.....Evrenos'un, ya Hristiyan yahut hiç olmazsa, bir Hristiyanın oğlu olduğunu ve daha sonraları dinini değiştirerek, Muhammed'in boş inançlarına inandığını kabul etmemiz gerekmektedir.”²⁷

“.....Tanrısal yapıtı ve gizleri taklit etmeye çalışan şeytanın, İsa'da çift tabiat olduğu kuramını yıkmak istediğinden, burada, Muhammed hakkında da buna benzer şey uydurduğu görülmektedir. Fakat uydurması o kadar efsanevidir ki, İsa hakkında doktrin, insancıl anlayışımıza her ne kadar aykırı düşmüyorsa da, Muhammed hakkındaki kuram da o kadar anlamsız ve küstahtır. Örneğin, bu sahte peygamberin ruhu hakkında, Muhammed'i övenlerin söyledikleri kadar gülünç bir şey var mıdır?”²⁸

24. Salih Akdemir, *Müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav.)'e Yaklaşımları*, AÜİFD, Ankara 1988, c. XXXI, s.193; Asaf Hüseyin, *Oryantalizmin İdeolojisi, Oryantalistler ve İslamiyatçılar-Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, (çev: Bedirhan Muhib), İstanbul 1989, s. 18.

25. Asaf Hüseyin, *agm.* s. 16

26. *agm.*, s. 16.

27. Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, (çev. Özdemir Çobanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1979, c. 1, s. 167.

28. *age.*, c. 1. s. 180.

“...*Vergi Toplamak için yeni yasa çıkartır ve başka dinden olanların vergi yükümlülüğünden muaf tutulmamasını emreder. Hatta Sinaiya dağındaki rahiplere yapay peygamber Mehmed'in bir mektubuyla ta İstanbul'un fethinden beri vergiden başışık tutulduklarını söylemelerine karşın, Rum keşişlerini de haraç vermeye zorunlu tutar.*”²⁹

“...*Tüm eşyası kaybolur. Yitirilen eşyalar arasında Prens'in, içinde mektuplarını ve öteki elyazmalarını bulundurduğu sandıkları da vardı. Özellikle sahte peygamber Muhammed'ten başlayarak Türklerin ilk sultanı Osman'a kadar süren elyazma yapıtı. Bu, yazarına büyük zahmetlere mal olup daha iyi bir sonuca layık bir eserdir.*”³⁰

“...*Zira Türklerin, Hristiyanlara karşı duydukları sürekli nefret ve düşmanlık, bunların hiçbir batıl inanişi, Hristiyanlığın aleyhine bir küfürler koleksiyonundan oluşan Kur'an kadar etkin olmayacağını bilmekteyiz.*...”³¹

SONUÇ

İslam'ın vazettiği hoşgörüyü yaşam biçimi hâline getiren Osmanlı Müslim, gayrimüslim ayrımı yapmadan mazlum konumuna düşen her-kese kucak açmış ve kendisine sığınan veya misafir olarak gelenlere iyi muamele etmiş ve herkesi hoşnut kılacak bir biçimde ağırlamaya çalışmıştır. Dün olduğu gibi bugün de ülkemiz aynı insanî ve onurlu duruşunu kesintisiz sürdürmektedir.

İnsanımızın bu güzel hasletlerinden D. Kantemir de doyasıya yararlanmıştı. 22 yıl gibi uzun bir süre ülkemizin ekmeğini yemiş, suyunu içmiş, havasını teneffüs etmiş, her türlü övgüye lâyık görülmüş ve Boğdan Voyvodalığı gibi çok önemli bir göreve de getirilmişti. Peki bu yapılanlara karşı o ne yapmıştı? İlk fırsatta Devlet'in en buhranlı zamanında ihanet bayrağını açarak Rusların safına geçerek velinimetini Osmanlı'ya karşı Ruslarla birlikte savaştı. Savaşmakla kalmayıp Osmanlılarla ilgili yazmış olduğu eserinde Osmanlı Devleti'ni hainlikle³² Türkleri de dalkavuklukla suçlamış³³ve az önce de belirtildiği üzere Müslümanların inancıyla alay edercesine Kur'an ve Hz. Muhammed (sav.) hakkında da olmadık iftiralara yeltenmiştir.

29. *age.*, c. 3, s. 194,

30. *age.*, c. 3, s. 348.

31. *age.*, c. 3, s. 357.

32. Dimitri Kantemir, **Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi**, (çev. Özdemir Çobanoğlu), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1980, c. 3, s. 332.

33. *age.*, c. 3, s. 81.

D. Kantemir'in de paylaştığı ve benimsediği Oryantalist düşüncenin yelpazesi olumsuz bir tarzda genişleyerek devam ettiği görülmektedir.

Ne hazindir ki, ülkemize karşı ihanet içinde bulunanların sayısı içeride ve dışarıda artarak devam etmektedir. Dün belli bir kesim ülkemiz ve İslamiyet aleyhinde faaliyet gösterirken bugün Batı'nın tamamına yakınını, olmadık ve asılsız iddialarla bu koroya katılmış, İslam ülkelerine yönelik suni olarak ürettikleri komplolar neticesinde İslam korkusu (İslamofobi) hızla yayılmıştır. Samuel P. Huntington'un, İslam'ı, Batı için potansiyel düşman olarak görmesi³⁴ bu konuda etkili olmuş ve daha sonra 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere yapılan saldırı sonrasında da Müslümanlara karşı duyulan irrasyonel ayrımcılık, kin, nefret ve düşmanlık meşru görülmeye başlanmıştır. Suni olarak üretilen algı operasyonları sonucunda kaos ve kargaşa çıkarmadık tek bir İslam ülkesi bırakılmamıştır. Müslüman coğrafyaya baktığımız zaman kan gövdeyi götürmektedir.

Müslüman bir ülke olması nedeniyle bizim ülkemiz bu kaos coğrafyasının neresindedir? Ülkemizin ekonomik ve sosyal yapısı diğer İslam ülkelerinden farklı bir durum arz etmektedir. Kurum ve kuruluşlarıyla köklü bir geleneğe sahip, insan hak ve özgürlüklerinin ve demokrasinin uygulanmaya çalışıldığı önemli İslam ülkesidir. Ancak, ülkemizin gelişip kalkınmasını engellemek ve üniter yapısını bozmak için içerideki ve dışarıdaki ihanet şebekeleri ara vermeden faaliyetlerini sürdürmektedirler. Adları herkesçe malum olan terörist guruplar Batı'nın ve bazı ülkelerin yardımı ve desteği ile güvenlik güçlerimizin ve sivil vatandaşlarımızın canına kastetmektedirler. Diğer yandan ülkemizin istikbalini karartacak ve milli irademizi ayaklar altına alacak, dışarıdan kumandalı sivil kalkışma hareketlerine girişildi. Bu girişim başarısızlıkla sonuçlanınca sözde dostumuz diye adlandırdığımız mürâi ve ahbes ülkelerin desteğiyle tarihimizde eşine hiç rastlanılmamış ve tarifi imkânsız insanlık dışı ve ahlaksız bir askerî darbe girişiminde bulundular. Devletimizin en yüksek kurumu olan TBMM'yi bombaladılar. İnsanlarımızın üstüne havadan ölüm kustular. Amaçları sadece hür iradelerine sahip çıkmak için sokağa çıkan eli bayraklı yüzlerce masum insanımızı şehit ettiler, binlercesini de yaraladılar.

Kendilerinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğunu söyleyen bu güruhun, dün olduğu gibi bu gün de ülkemize yedi koldan saldıran düşmanlarımızdan daha kralcı olduklarını görünce Dimitri Kantemir'e bir şey diyemiyoruz gelmiyor.

34. Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, (der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları, Ankara 1997, s.15-44.

KAYNAKÇA

- Akdes Nimet Kurat; *Purut Seferi ve Barışı*, Ankara 1951.
- Akdes Nimet Kurat; *Rusya Tarihi, Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 1993.
- Asaf Hüseyin; *Oryantalizmin İdeolojisi, Oryantalistler ve İslamiyatçılar-Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, (çev. Bedirhan Muhib), İstanbul 1989.
- Bedrettin Tuncel; *Dimitrie Cantemir ve Türkler*, Ankara 1975.
- Edward Said; *Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, (çev. Selahaddin Ayaz), İstanbul 1991.
- Georges Cioranescu; *Dimitri Kantemir'in Doğubilim Araştırmalarına Katkısı*, (çev. Zeki Arıkan), Ulusal Kültür, Ankara 1979.
- İsmail Cerrahoğlu; *Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an İlimleri Üzerine Araştırmalar*, AÜİFD, Ankara 1990.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı; *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1988.
- Lütfi Sunar; *Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız?, Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu*, İstanbul 2007.
- Mehmet Güntekin; *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2008.
- Mihai Maxim; *TDVİA*, Kantemiroğlu maddesi, İstanbul 2001.
- Namık Sinan Turan; *Bir 18.yüzyıl Entelektüelinin Portresi*, Evrensel Kültür, Mayıs 2013.
- Özdemir Çobanoğlu; *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, Ankara 1979.
- Salih Akdemir; *Müsteşriklerin Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed (sav.)'e Yaklaşımları*, AÜİFD, Ankara 1988.
- Samuel P. Huntington; *Medeniyetler Çatışması*, (der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları, Ankara 1997.
- Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, Kantemiroğlu maddesi, İstanbul 1984.
- Voltaire; *XII. Şarl'ın Tarihi* (çev. Nahid Sırrı), İstanbul 1939.
- Yücel Bulut; *TDVİA* Oryantalizm maddesi, İstanbul 2007.
- Ziyau-l-Hasan Farukî; *Sır Hamilton Alexander Roskeen Gibb*, (çev. Bedirhan Muhib), *Oryantalistler ve İslamiyatçılar-Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, İstanbul 1989.